

1984

Återberättad efter

George Orwell

BONNIER
CARLSEN

Andreas Palmaer

DET VAR EN klar och kall dag i april och klockorna slog 13.00.

För att skydda sig mot den bitande vinden borrade Winston Smith hakan mot bröstet medan han skyndade in genom Segerhusets glasdörrar. En virvel av grus och sand följde med in.

Trapphuset luktade kokt kål och slitna trasmattor. På väggen hängde en affisch som var alldeles för stor för att passa inomhus. Den föreställde ett kolossalt ansikte tillhörande en stark och stilig man i 40-årsåldern med svart mustasch.

Winston gick mot trappan. Hissen fungerade ändå oftast inte, och eftersom det var mitt på dagen var strömmen avstängd. Det var ett av sätten som Partiet sparade pengar på inför den kommande Hatveckan.

Winstons lägenhet låg på sjunde våningen. Eftersom han var 39 år och led av ett värkande bensår tvingades han stanna flera gånger för att hämta luft.

På varje våning glodde affischen med det väldiga ansiktet mot honom.

STOREBROR SER DIG, stod det under bilden.

Inne i lägenheten var han ensam. En röst som räknade upp siffror om tillverkningen av järn var det enda som hördes. Rösten kom från teleskärmen, som var infälld i väggen. Den kunde visa filmer, men den såg och lyssnade också. Winston vred på en ratt och rösten blev tystare, men det var omöjligt att stänga av apparaten helt. Han gick fram till fönstret. Den blå overallen, Partiets uniform, fick hans smala kropp att se ännu tunnare ut.

Hans hår var ljust, huden i ansiktet sliten av slöa rakblad och grov tvål.

Staden utanför fönstret såg färglös ut, trots att den lystes upp av den klarblå himlen. Vinden vispade upp damm och skräp längs gatan, och överallt blickade samma ansikte med samma mustasch ner från väggar och hörn.

STOREBROR SER DIG.

De mörka ögonen såg djupt in i Winstons.

En helikopter svävade mellan hustaken innan den styrde bort. Det var bara en polispatrull. Helikoptern skrämdes honom inte. Den verkliga faran var Tankepolisen.

Bakom Winston fortsatte teleskärmen sitt babblande. Samtidigt snappade den upp alla ljud som var högre än en låg viskning. Så länge Winston höll sig nära teleskärmen var han dessutom synlig. Det var omöjligt att veta när någon såg en. Hur ofta Tankepolisen kopplade upp sig för att iaktta honom kunde Winston bara gissa.

Man visste aldrig när man var övervakad, men man levde som om man alltid var det.

Winston stod med ryggen mot skärmen för att inte synas. Det var säkrast så.

Långt borta reste sig hans arbetsplats Sanningsministeriet – vitt och väldigt – över stadens smuts och ruiner. Det här var London, huvudstad i Flygbas Ett. Den tredje största staden i Oceanien, landet som Winston bodde i.

Han försökte minnas om staden alltid sett ut så här. Husen var slitna, ogräs växte mellan tomterna och fönstren var lappade med papp och plåt. Men minnet svek honom. Barndomen fanns bara kvar som spridda bilder som inte hängde ihop.

Sanningsministeriet reste sig som en väldig pyramid av vit betong. På fasaden kunde man se Partiets budskap:

KRIG ÄR FRED

FRIHET ÄR SLAVERI

OKUNNIGHET ÄR STYRKA

Det sades att Sanningsministeriet hade tretusen rum ovanför marken och lika många under jord. Det fanns tre andra byggnader i samma stil på olika håll i London. De fyra ministerierna var de största byggnaderna i hela staden.

Sanningsministeriet hade hand om nyheter, underhållning, utbildning och kultur. Fredsministeriet ägnade sig åt krig. Kärleksministeriet styrde över lag och ordning. Rikedomministeriet ansvarade för statens ekonomi. På nyspråk hette de Minisann, Minifred, Minikär och Minirik.

Kärleksministeriet var det mest skrämmande: det hade

inga fönster och var omringat av stängsel, vakter och vapen. I dess källare misshandlades människor som hade felaktiga åsikter. Utanför patrullerade människor i svarta uniformer.

Winston vände sig bort från fönstret och höll ansiktet tomt och lugnt inför teleskärmen.

Han gick till det lilla köket. Eftersom han lämnat arbetet tidigt hade han missat lunchen, och det enda som fanns hemma var en bit svart bröd. Han tog fram en flaska Segergin. Vätskan luktade oljigt och starkt. Winston fyllde en kopp, spände sig och svepte drycken som om den var medicin.

Han rodnade och tårarna trängde fram. Det kändes som ett slag i bakhuvudet, men svedan dog snart bort och han fylldes av en svag känsla av glädje. Han skakade fram en cigarett ur det skrynkliga paketet Segercigaretter.

Han gick in i vardagsrummet och satte sig vid det lilla bordet bredvid teleskärmen. Ur lådan under bordsskivan tog han fram en penna, ett bläckhorn och en tjock skrivbok med röd rygg. Winston pressade sig så långt in han kunde i hörnet. Där kunde han inte ses av teleskärmen – även om han fortfarande hördes.

Skrivboken var vacker, med gräddvitt, gammalt papper. Han hade sett den i ett skyltfönster i ett slumkvarter och genast känt ett starkt begär att äga den. Att partimedlemmar som Winston handlade i sådana butiker var inte riktigt okej, men vissa saker gick inte att få tag i på annat

sätt. Han hade köpt boken snabbt och burit hem den med dåligt samvete.

Nu tänkte han börja skriva dagbok. Det var inte förbjudet – för inga lagar fanns längre – men om det upptäcktes kunde straffet bli döden eller lång tid i arbetsläger.

Pennor användes knappt längre, men det kändes rätt att skriva på detta papper med en riktig penna. Han doppade den i bläckhornet och tvekade. Att sätta pennan mot pappret var den avgörande handlingen.

Med klumpiga bokstäver skrev han: *4 april 1984.*

Winston lutade sig tillbaka. Var året verkligen 1984? Han trodde det – han var 39 år och föddes 1944 eller 1945 – men numera gick det inte att vara säker på årtal. För vem skrev han egentligen? För framtiden? För de som inte hunnit födas? Men hur kunde man tala till framtiden?

Antingen liknade framtiden nuet, och i så fall skulle ingen lyssna på honom. Eller så skulle framtiden vara annorlunda, och då var hans ord meningslösa.

Han stirrade på den tomma sidan. Teleskärmen spelade bullrig militärmusik. Det märkliga var att han inte bara tappat orden, utan också glömt vad han tänkt skriva. Han hade trott att mod var allt som krävdes.

Samtidigt kliade bensåret. Sekunderna gick.

Plötsligt började han skriva, nästan i panik, knappt medveten om orden som pennan skapade:

4 april 1984. På bio i går kväll. Krigsfilmer allihop.

En riktigt bra om ett fartyg fullt med flyktingar som

bombades någonstans på Medelhavet. Publiken hade roligt åt en scen där en man försökte simma bort med en helikopter efter sig. Först såg man honom vältra sig i vattnet som en tumlare. Sen såg man honom genom helikopterns kikarsikte. Sen var han helt full av hål. Vattnet runt honom blev ljusrött och han sjönk snabbt, som om vatten strömmade in genom kulhålen. Sen fällde helikoptern en 20 kilos bomb mitt ibland dem, och sen kom en barnarm flygande rakt upp i luften och det applåderades vilt i partibänkarna. Men då skrek en kvinna bland prolbänkarna att det inte är rätt att visa sådant här med barn i publiken, tills polisen kom och förde bort henne ...

Winston slutade. Han visste inte varför han skrivit detta. Det märkliga var att ett annat minne började framträda samtidigt. Det var det minnet, förstod han nu, som fått honom att börja skriva i dagboken just i dag.

*

Det hade hänt tidigare samma morgon.

Klockan närmade sig elva. På Arkivavdelningen där Winston arbetade ställdes stolar fram framför den stora teleskärmen. Det var dags för Tvåminutershatet. Winston hade just satt sig när det kom in två personer som han kände igen. Den ena var en ung kvinna från Fiktionsavdelningen,

mörkhårig, med Antisexförbundets röda band så hårt virat kring midjan att bröstet och baken syntes tydligt.

Han hade ogillat henne från första stund. Hon utstrålade sport, kallbad, fotvandringar och ordning. Värst av allt var hennes blick – det var som om hon såg rakt igenom honom, och han hade känt ren skräck. Kanske hörde hon egentligen till Tankepolisen?

Den andra var en man i svart overall som hette O'Brien. Han var medlem av Inre Partiet och hög chef. Han var stor och kraftig som en boxare, men samtidigt prydlig och vänlig. Hans sätt att rätta till glasögonen var nästan artigt, det kändes som om han var en adelsman från 1700-talet.

Winston lockades av O'Brien. Inte bara för att han verkade stark och intelligent, Winston hade också en farlig tanke: att O'Brien kanske inte var helt på Partiets sida. Det kändes som om han var någon man skulle kunna tala med – om det bara gick att bli av med teleskärmen.

O'Brien såg på sin klocka och bestämde sig för att stanna. Han satte sig på samma rad som Winston, några stolar bort. En liten kvinna med råttfärgat hår slog sig ner mellan dem. Den mörkhåriga kvinnan tog plats bakom Winston.

Tvåminutershatet skulle börja.

I nästa stund brakade ett skärande gnissel fram ur den stora teleskärmen längst bort i salen och en film gick igång. Det var ett ljud som fick tänderna att ila och nackhåren att resa sig. Hatet hade börjat.

Som alltid var det Folkfienden Emmanuel Goldsteins

ansikte som fyllde skärmen. Visslingar och burop steg i salen. Kvinnan med råttfärgat hår skrek av rädsla och avsky. Goldstein var förrädaren som en gång hade stått Partiet nära men som svikit revolutionen och flytt. Alla brott, allt förräderi hade med honom att göra.

Någonstans levde han fortfarande och ruvade på sina onda planer – kanske utomlands, kanske någonstans här i Oceanien.

Winstons mage knöt sig. Goldsteins magra ansikte, med det lilla skägget, väckte alltid olika känslor hos honom. Goldstein såg intelligent ut, men Winston föraktade honom också. Det fanns något löjligt över honom. Rösten var bråkande och hög. Han angrep Partiets budskap i ett rasande flöde av ord: han hånade Storebror, krävde fred, talade om frihet, yttrandefrihet och tankefrihet.

Bakom honom marscherade eurasiska soldater fram över skärmen, led efter led, deras stöveltramp dunkade i takt. Winston rycktes med i filmen.

Innan en minut gått hade halva salen börjat skrika av vrede. Goldsteins ansikte och arméns stöveltramp var outhärdliga. Hatet folk kände var omedelbart. Trots att Goldsteins idéer ständigt avslöjades som lögn verkade hans makt aldrig minska. Varje dag grep Tankepolisen nya fårskallar och förrädare som sades lyda honom. Goldstein var ledare för en väldig skuggarmé, ett underjordiskt sällskap av konspiratörer som svurit att störta Partiet. De kallades för Brödraskapet, sades det, och Goldstein hade även skrivit

Boken. Ingen hade sett den, men alla fruktade Boken.

Under Hatets andra minut exploderade raseriet. Folk hoppade, skrek för full hals och slog i golvet. Den lilla kvinnan i rättfärgat hår var röd i ansiktet och flämtade efter luft som en fisk, hon lyfte sin nyspråksordbok och slungade den mot skärmen. Den träffade Goldstein på näsan och studsade tillbaka.

Plötsligt insåg Winston att även han själv skrek och sparkade i stolen.

Det värsta med Tvåminutershatet var att det var omöjligt att inte dras med. Raseriet spred sig till alla. Det väckte en längtan att döda, tortera och krossa ansikten med en slägga. Hatet saknade riktning och kunde när som helst byta mål. Ena stunden kände Winston avsky för Partiet och medlidande med den ensamma förrädaren Goldstein. I nästa var han fylld av dyrkan för Storebror, som stod som en klippa mot fienden. Goldstein förvandlades till en ondskefull häxmästare som hotade att störta hela världen.

I vissa stunder gick det till och med att styra hatet åt ett annat håll. Med en våldsam ansträngning slet Winston sin vrede från teleskärmen och lyckades rikta den mot den mörkhåriga unga kvinnan bakom honom. Han ville banka ihjäl henne med en gummibatong, slå henne tills hon inte andades mer. Våldta henne och skära halsen av henne medan han fick orgasm.

Och han förstod nu tydligare än någonsin varför han hatade henne: för att hon var ung och vacker och ouppnåelig.

Det röda bandet runt hennes ljuva, mjuka midja var en symbol för allt som han aldrig skulle få.

Hatet nådde sin höjdpunkt. Goldsteins ansikte förvandlades till ett fårhuvud, och i nästa ögonblick ersattes det av bilden på en eurasisk soldat som stormade fram mot publiken. Några ryggade tillbaka, men lättnaden var omedelbar när soldaten löstes upp och ersattes av Storebrors ansikte – lugnt, mäktigt, nästan tröstande. Sen fylldes skärmen av Partiets budskap:

KRIG ÄR FRED

FRIHET ÄR SLAVERI

OKUNNIGHET ÄR STYRKA

Kvinnan med råttfärgat hår föll fram över stolen och mumlade något som lät som en bön. I samma stund började alla i salen långsamt mäsas:

”Storebror! Storebror!”

Winston mässade med de andra – det gick inte att låta bli – men kylan i honom växte. Just i det ögonblicket, tänkte han senare, hade hans ögon kunnat förråda honom.

Och det var då det hände.

Han mötte O'Briens blick.

O'Brien stod upp med glasögonen i handen. Under en kort sekund såg de på varandra, och i den stunden visste Winston utan tvivel att de delade samma tanke. Ett budskap hade färdats mellan dem, ordlöst och snabbt: *Jag vet. Jag är med dig.*

Sen var stunden förbi. O'Briens ansikte var åter stilla.

Det var allt. Winston tvivlade redan på om det ens hade hänt. Ögonblicket fick ingen fortsättning. Det lämnade bara kvar en svag, farlig dröm om att han inte var ensam. Att det kanske fanns andra fiender till Partiet. Om Brödrskapet fanns eller inte gick inte att veta. Det fanns inga bevis, bara små tecken som kunde betyda allt eller ingenting.

Winston gick tillbaka till sitt bås utan att se på O'Brien. Att försöka ta reda på vad blicken egentligen betydde vore vansinne.

Ändå var detta ögonblick ett av få som gav mening åt ett liv i instängd ensamhet.

*

Winston sträckte på sig i sin stol. En rapning steg upp ur magen. Ginens bubblor brände svagt i halsen.

Han såg ner på sidan i dagboken och märkte att hans hand hade fortsatt att skriva av sig själv medan tankarna varit någon annanstans. Men nu var handstilen inte längre osäker. Pennan hade rört sig lätt över pappret och lämnat efter sig stora, tydliga bokstäver:

NER MED STOREBROR

NER MED STOREBROR

NER MED STOREBROR

En isande rädsla grep honom. Först tänkte han riva ut sidorna och sluta skriva i dagboken. Men han visste att

det var meningslöst. Om han skrev eller inte skrev spelade ingen roll. Tankepolisen skulle ändå få tag i honom.

Han hade redan begått det avgörande brottet, innan pennan ens rört pappret. *Tankebrott*. Det var ett brott som inte kunde döljas. Man kunde klara sig ett tag – ibland i årtal – men förr eller senare blev man avslöjad.

Det skedde alltid på natten. Man rycktes ur sömnen med ett hårt grepp om axeln och ett starkt ljus i ögonen, såg bistra ansikten runt sängen.

Inga rättgångar. Inga förklaringar. Människor försvann bara. Deras namn suddades ut, och allt de gjort raderades. De hade aldrig funnits. Man kallade det att bli utsuddad.

I ett anfall av panik började Winston skriva igen, snabbt och slarvigt: *de kommer att skjuta mig det gör inget ner med storebror de skjuter alltid i nacken det gör inget ner med storebror*

Han stannade upp, la ifrån sig pennan och skämdes över sig själv.

Då knackade det på dörren.

Redan! Hur kunde han ha avslöjats så fort?

Han satt tyst som en mus, men knackningen kom igen. Hjärtat slog hårt. Han reste sig och gick med tunga steg mot dörren.

JUST SOM WINSTON kände på dörrhandtaget fick han syn på dagboken som låg uppslagen på bordet. Orden NER MED STOREBROR täckte hela sidan. Bokstäverna var så stora att de nästan gick att läsa från andra sidan rummet. Ofattbart korkat. Men han hade inte velat slå igen boken medan bläcket fortfarande var vått – han ville inte fläcka det gräddvita pappret.

Han drog djupt efter andan och öppnade dörren. En varm lättnad sköljde genom Winston. Utanför stod en färglös kvinna med stripigt hår och slitet ansikte.

”Jo, kamrat”, sa hon med sin gnälliga röst. ”Jag tyckte jag hörde dig komma hem. Det är stopp i diskhon hos oss ...”

Det var fru Parsons, grannen. Hon var runt 30 men såg betydligt äldre ut. Det var som om fårorna i ansiktet var fulla med damm. Winston följde med henne ut i korridoren. Sådana här små reparationer var vanliga. Segergårdens lägenheter var gamla och slitna. De var byggda kring år 1930 och höll på att falla sönder. Rören sprack i kylan, taken läckte och värmen fungerade knappt alls.

”Tom är inte här hemma, det är därför jag frågar dig”, sa hon ursäktande.

Parsons lägenhet var större än Winstons och sliten på ett annat sätt. Det såg ut som om vilda djur dragit fram. Boxhandskar och en sprucken fotboll låg på golvet, bordet var fullt av smutsig disk och sönderlästa skolböcker. På väggen satt en stor affisch av Storebror. Lukten av kokt kål blandades med en stickande svettstank. I rummet bredvid försökte någon spela med i marschmusiken från teleskärmen.

”Det är barnen”, sa fru Parsons och kastade en orolig blick mot rummet.

Diskhon var fylld till kanten av grönt, illaluktande vatten. Winston gick ner på knä och undersökte vattenlåset. Fru Parsons stod bredvid och såg hjälplös ut.

”Tom hade fixat det på ett klick om han varit hemma”, sa hon. ”Han är så duktig.”

Hennes man Tom Parsons arbetade med Winston på Sanningsministeriet. Han var kraftig, livlig och full av dum entusiasm. Intelligens krävdes inte i hans arbete, men han var ständigt engagerad i arbetet för Partiet. En tung svettlukt följde honom överallt, som ett bevis på hans ständiga flit, och den dröjde kvar långt efter att han själv gått.

”Finns det en skiftnyckel?” frågade Winston och kände på muttern under diskhon.

”En skiftnyckel?” upprepade fru Parsons hjälplöst. ”Jag vet inte ... kanske barnen ...”

Fru Parsons gick in i barnens rum, strax därpå kom hon tillbaka med verktyget. Winston släppte ut vattnet och

drog äcklad loss en hårtuss som täppt till röret. Sen sköljde han fingrarna så gott det gick i det kalla vattnet innan han gick tillbaka in i vardagsrummet.

Då stormade barnen in med klampande steg.

”Upp med händerna!” skrek någon med vild röst.

En vacker nioårig pojke med hårt ansikte dök upp bakom bordet och pekade med en leksakspistol på Winston. Hans lillasyster gjorde likadant med en träbit. Båda var klädda i Spionernas uniform: blå shorts, grå skjorta och röd halsduk.

Winston höjde händerna – pojkens blick var för hatisk för att det skulle kännas som en lek.

”Du är en förrädare!”, skrek pojken. ”En krimtänkare! En eurasisk spion! Jag ska utplåna dig! Jag ska skicka dig till saltgruvorna!”

Barnen hoppade runt honom och skrek i mun på varandra. Flickan härmade varje rörelse pojken gjorde. Det var skrämmande, som att se tigerungar leka – man visste att de snart skulle bli människoätare. Det fanns en grymhet i pojkens ögon, en lust att slå och sparka Winston.

Tur att pistolen inte är riktig, tänkte han.

Fru Parsons såg oroligt från barnen till Winston.

”De kan bli så upphetsade”, sa hon ursäktande. ”De är ledsna för att de inte får gå på hängningen i kväll.”

”Varför får vi inte gå?” vrålade pojken.

”Vi vill se hängningen!” ropade flickan.

Winston drog sig till minnes att några eurasiska krigs-

fångar skulle avrättas i parken samma kväll – ett uppskattat nöje som barnen alltid tjatade om att få se. Han sa hej då och lämnade lägenheten.

Han hade knappt hunnit sex steg i korridoren förrän något träffade honom hårt i nacken, det gjorde oerhört ont. Han vände sig om och såg fru Parsons dra in sin son genom dörren, medan pojken stoppade ner en slangbella i fickan.

”Goldstein!”, tjöt pojken innan dörren slog igen. Det som dröjde sig kvar hos Winston var rädslan i kvinnans grå, trötta ansikte.

Tillbaka i sin lägenhet gick han snabbt förbi teleskärmen och satte sig vid bordet igen. Med sådana barn, tänkte Winston, måste kvinnan leva i ständig skräck. Om några år skulle de bevaka henne dag och natt. De flesta barn var fasansfulla nu för tiden. Organisationer som Spionerna gjorde dem till vilda små tyranner, alltid trogna Partiet. De älskade sångerna, marscherna, fanorna, talkörerna och Storebror. All deras grymhet riktades utåt – mot fiender, förrädare och tankebrottslingar.

Det var nästan normalt att vuxna fruktade sina egna barn. Och med rätta. Varje vecka kunde man läsa i Times om någon ”barnhjärte” som rapporterat sina föräldrar till Tankepolisen.

Smärtan i nacken hade lagt sig. Winston tog tvekande upp stålpenne och undrade om han orkade skriva mer. Så kom han att tänka på O’Brien igen.

För många år sen – sju, kanske – hade han drömt att han gick genom ett helt mörkt rum. En röst hade sagt: ”Vi ska mötas på en plats där inget mörker finns.”

Då hade orden saknat mening, men med tiden hade de vuxit i honom. Han visste nu att rösten tillhörde O’Brien.

Om O’Brien var vän eller fiende gick inte att veta. Kanske spelade det ingen roll. De hörde ihop. Orden från drömmen skulle på något sätt bli sanna.

Teleskärmen tystnade. Så tutade en trumpet glatt, följde av ett segerbudskap om framgångar vid Malabarfronten.

Winston tänkte genast att det skulle komma dåliga nyheter. Och mycket riktigt – efter lyckliga och hyllande ord meddelades att den dagliga portionen choklad nu skulle sänkas från 30 till 20 gram.

När musiken blev lättare gick han fram till fönstret. Det var fortfarande kallt ute. En raketbomb mullrade långt borta. Det föll mellan 20 och 30 i veckan över London nu.

Han kände sig vilse i världen. Det förflutna var dött, framtiden obegriplig. Var han verkligen ensam eller fanns det andra människor som stod på hans sida?

Som svar såg han budskapen på Sanningsministeriets vita vägg:

KRIG ÄR FRED

FRIHET ÄR SLAVERI

OKUNNIGHET ÄR STYRKA

Winston tog upp ett mynt ur fickan. Även där fanns

budskapen skrivna i små bokstäver. På andra sidan myntet syntes Storebrors porträtt. Till och med från myntet följde blicken honom. På mynt, frimärken, affischer, bokomslag och cigarettpaket – överallt. Storebrors ögon såg en. Vare sig man sov eller var vaken, arbetade eller åt, var inne eller ute, i badkaret eller i sängen – man kom inte undan. Ingenting var ens eget utom tankarna som gömde sig i hjärnan.

Teleskärmen slog 14. Om 10 minuter måste han gå. 14.30 skulle han vara tillbaka på arbetet.

Han skrev vidare. Han kände sig som ett ensamt spöke som berättade en sanning som ingen skulle få höra.

Men så länge han skrev fanns något kvar. Han doppade pennan och fortsatte:

*Till framtiden eller det förflutna, till en tid där
tanken är fri och sanningen finns. Där människor är
olika varandra och inte lever i ensamhet:
– hälsningar!*

Han var redan död slog det honom. Det avgörande steget var taget. Han skrev: *Tankebrott medför inte döden. Tankebrott ÄR döden.*

När han förstod att han, i princip, var död, gällde det att leva så länge som möjligt. Han såg bläckfläckarna på fingrarna – det var exakt en sådan detalj som kunde avslöja honom. Det var tillräckligt för att någon snokande typ på Sanningsministeriet skulle börja undra varför han

hade suttit på lunchrasten och skrivit. Winston gick till badrummet och skrubgade händerna med den grova tvålen tills huden sved.

Sen stoppade han Dagboken i lådan. Den gick inte att gömma, men han ville åtminstone märka om någon rört den. Han fuktade ett finger, tog ett litet dammkorn och fäste det på pärmens hörn – där skulle det genast falla av om boken flyttades.